

Dat wonderlijke kerkasiel
De non-stop viering in de Haagse Bethelkapel

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van:
Fonds voor Ontwikkeling en Vernieuwing (Protestantse Kerk Den Haag),
Stichting Aanpakken, Stichting Kerk en Wereld en Stichting Zonneweelde.

ISBN 978-90-830419-19
NUR 700

Uitgeverij Skandalon
Markt 51
4331 LK Middelburg
e-mail: info@skandalon.nl
www.skandalon.nl

Fotografie: Maarten Boersema, Peter Wassing, EO, KRO-NCRV, medewerkers
van Stek en vrijwilligers.
Vormgeving: Circe, Zierikzee

© 2020 Skandalon

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission in writing from the proprietor(s)

WILLEM VAN DER MEIDEN | DERK STEGEMAN (RED.)

Dat wonderlijke kerkasiel

*De non-stop viering
in de Haagse Bethelkapel*

Inhoudsopgave

•	Woord vooraf <i>Jasja Nottelman en Ineke Bakker</i>	7
•	En toch – de inspiratie van Bethel <i>Christien Crowel</i>	11
•	Het gebed zonder end – 2306 uur en een kwartier <i>Willem van der Meiden</i>	13
•	Kerkasiel Bethel en ‘de’ politiek <i>Rein Willems</i>	21
•	Geloven als grensoverschrijding – het kerkasiel in Bethel als pelgrimage <i>Derk Stegeman</i>	26
•	Kerkasiel: profetische liturgie en de kerk van de toekomst <i>Theo Hettema</i>	37
	De weerklank van Bethel ①	47
•	De Madonna wacht af <i>Erik Borgman</i>	51
•	Mantel der Liefde <i>Hansa Versteeg</i>	53
•	Jij werd het gezicht <i>Marinus van den Berg</i>	55
•	Spirituele dimensies van een ruimte – een buurtcantate in Amsterdam en in Bethel <i>Erica Meijers</i>	56
•	Wat kerkasiel met een viering doet <i>Willem van der Meiden</i>	81
•	Bethel <i>Hayarpi Tamrazyan</i>	86
	De weerklank van Bethel ②	87
•	‘Wachter, wat is er van de nacht?’ – het kerkasiel in nieuwsbrieven <i>Derk Stegeman</i>	93
•	Uren, kaarsen, kranten, mensen – het kerkasiel in cijfers <i>Marianne Polderman</i>	102
	De weerklank van Bethel ③	105
•	Wie werkten mee aan dit boek?	111

Woord vooraf

Jasja Nottelman en Ineke Bakker

Op 17 mei 2019 werd er in buurt-en-kerkhuis Bethel in Den Haag een conferentie georganiseerd door het Beraad Grote Steden van de Protestantse Kerk in Nederland. De conferentie droeg de titel: *De inspiratie van Bethel*.

De kapel was opgeknapt, er was flink schoongemaakt en geschilderd. De talloze kaarsjes die er in de tijd van het kerkasiel gebrand werden, hadden namelijk een grauwe gloed over de muren veroorzaakt en het tapijt was voor een deel vervangen: het kaarsvet was er niet meer van af te krijgen. Een beetje onwennig zaten we bij elkaar in deze lichte, opgeruimde en schone ruimte. Meer dan honderd mensen die op de een of andere manier betrokken waren geweest bij de doorlopende kerkdienst die plaatsvond in de donkere maanden van 2018 en 2019: voorgangers en gemeenteleden uit allerlei dorpen en steden in Nederland en daarbuiten. Medewerkers van Stek die hadden gezorgd voor de organisatie, het rooster van voorgaan, uur in, uur uit. Belangstellenden overal vandaan, sommigen met eigen ervaringen in het bieden van kerkasiel, anderen die benieuwd waren naar wat we er met elkaar van geleerd hebben.

Stek, stichting voor stad en kerk, is de uitvoeringsorganisatie van de Protestantse Kerk Den Haag. Stek voert verschillende diaconale en missionaire projecten uit. Ook het Kerkelijk Bureau van de Protestantse Kerk Den Haag is gehuisvest bij Stek. Veel medewerkers van Stek en het Kerkelijk Bureau waren betrokken bij het kerkasiel.

Van 26 oktober 2018 tot 30 januari 2019 vond in het kader van een kerkasiel voor de familie Tamrazyan in de Bethelkapel een doorlopende kerkdienst plaats. Een kleine duizend voorgangers (predikanten, pastores en gemeenteleden) uit zeer uiteenlopende kerkelijke tradities en dito plaatsen binnen en buiten ons land droegen hieraan bij. Ten minste twaalfduizend kerkgangers woonden de doorgaande viering bij. Onder hen niet alleen mensen die wel vaker een kerkdienst bezoeken, maar ook mensen die al jaren geen kerk meer binnen waren geweest of nog nooit eerder een dienst hadden bezocht. 'Als dit de kerk is, wil ik erheen!' Of: 'Dit is de kerk, zoals je zou willen dat ze altijd was...' Het kerkasiel gaf de kerk een gezicht in de samenleving, waarvoor veel mensen dankbaar waren.

De conferentie van het Beraad had tot doel om de verworvenheden van deze periode op een rijtje te zetten en ze in een theologisch kader te plaatsen. Daarnaast waren er nog andere vragen te stellen: wat heeft het ons gebracht? Hoe en wat leren we hiervan? Welke betekenis heeft het kerkasiel voor de kerk van morgen? Hoe houd je het enthousiasme en het uithoudingsvermogen vast? Maar ook: hoe nemen we de mensen serieus die kritische vragen hadden en hielden bij het kerkasiel? Hoe reflecteren we op alles wat het kerkasiel aan vernieuwing heeft gebracht op het gebied van liturgie, oecumene, diaconaat, gemeenschapsvorming en andere aspecten van kerk zijn?

Een flink aantal van de bijdragen, uitgesproken op deze conferentie, zijn terug te vinden in dit boek. Derk Stegeman, predikant en werkzaam bij Stek en coördinator van het kerkasiel, geeft met het woord 'pelgrimage' op verschillende manieren woorden aan wat er gebeurde. Theo Hetteema, predikant en voorzitter van de Algemene Kerkenraad van de Protestantse Kerk Den Haag, duidt met behulp van vijf beelden van profetische liturgie de vieringen in Bethel. Rein Willems schetst zijn bemoeienis met de politieke besluitvorming rond het kinderpardon en de gunstige afloop van het kerkasiel. Naast reflecties uit de Haagse context vindt u ook een mooie en inspirerende bijdrage van Erica Meijers, die met haar Amsterdamse gemeente de buurtcantate *Gaandeweg* in de Bethel bracht en reflecteert op wat dit bezoek heeft betekend voor de medewerkers aan deze buurtcantate.

Het boek is gevuld met herinneringen aan wat er gebeurde in de tijd van het kerkasiel, een chronologie van de gebeurtenissen, flarden uit de nieuwsbrieven die door Stek werden verspreid, gedichten van Marinus van den Berg en van Hayarpi, de oudste dochter van het gezin Tamrazyan, een reflectie op de talloze liturgieën van de hand van Willem van der Meiden en allerlei reacties uit de media, kranten, journaals, Facebook etc. Het indringende schilderij van Hansa, *Madonna del Mare Nostrum*, is zichtbaar op de cover van dit boek en is prominent zichtbaar in het fotokatern: indrukwekkend, aansprekend, vragen stellend. Erik Borgman schreef er een mooi essay bij.

Zo is het een boek geworden met een goed overzicht over wat er allemaal gebeurd is, hoe erop gereageerd werd en welke betekenis het kerkasiel kan hebben voor ons verder denken over de kerk zelf, over de kerk en haar gemeentelieden en de kerk en haar missionaire opdracht: het gezicht van de kerk naar buiten toe.

Op 30 januari 2019 kon het kerkasiel worden afgesloten, omdat er een kabinetsakkoord en dus een Kamermeerderheid was over het kinderpardon. Net als vele andere gezinnen kan de familie Tamrazyan nu een bestaan opbouwen in Nederland, goddank! Met het kinderpardon, hoezeer het ook een uitkomst was

voor enkele honderden gezinnen met kinderen, is echter de vluchtelingenproblematiek helaas niet opgelost. Er zijn duizenden mensen zonder officiële papieren in ons land, die in de marges van de samenleving proberen te overleven. Om nog maar niet te spreken over de situatie van de talloze mensen in kampen op Griekse eilanden, in Turkije, Noord-Afrika en elders. Hun vaak erbarmelijke situatie blijft ons als lezers vragen stellen en onrustig maken. De inspiratie van Bethel kan ons wellicht helpen om in onze eigen context stappen te zetten waardoor vluchtelingen en ongedocumenteerden zichtbaar worden en er gewerkt kan worden aan perspectief met en voor hen.

Als dit boek daaraan kan bijdragen, is de missie geslaagd.

En toch – de inspiratie van Bethel

Christien Crowel

Geloof heeft veel gezichten, maar ik ben wel altijd op zoek naar het hart ervan, naar de essentie van wat mensen geloven. In mijn leven en in mijn werk heb ik ontdekt dat het uiteindelijk gaat om twee woorden: ‘En toch.’ Dat is wat mij betreft de kortste geloofsbelijdenis die er is. Al zeggen alle feiten iets anders, jammer voor die feiten dan, tóch blijf ik vasthouden aan een droom, een visioen. Ik heb die belijdenis vele malen beproefd en ze heeft stand gehouden, ook in tijden dat het in mijn eigen leven niet gemakkelijk was. Oecumene heb ik altijd vanzelfsprekend gevonden, in mijn werk bij de voormalige IKON, als gemeentepredikant in Boxmeer en Nuenen, als drugspastor in Amsterdam, maar ook in de jaren dat ik meewerkte aan het oecumenische blad *Open Deur*. Als je vanuit verschillende tradities en overtuigingen met elkaar optrekt, dan relateert dat je eigen ‘zekerheden.’ Verschillen hebben me daarbij zelden dwarsgezeten: ze zijn meestal boeiend. In die jaren ging het altijd om wat mensen samen wilden bereiken, niet om wat hen verdeelde.

In januari van dit jaar ben ik aangetreden als secretaris van de Raad van Kerken in Nederland. In deze functie houd ik me vooral bezig met de bestuurlijke en institutionele kant van de oecumene: samen met kerkelijke vertegenwoordigers zoeken naar eenheid en naar samenwerking in landelijke campagnes en projecten. Dat is voor mij wel een overgang en ik ben dan ook nog aan het uitproberen hoe ik me dit werk eigen kan maken. Een journalist vroeg me naar mijn favoriete zonde, en voor ik het wist zei ik: ongeduld. En ik legde uit dat ik moeilijk tegen trage processen kan. Ik heb in mijn werk voor de Raad dus nog wel het een en ander te leren, maar ik hoop echt dat we de schroom van ons af kunnen gooien en een stem hebben midden in de samenleving. Ik heb in dit werk een samenbindende functie en ben het gezicht naar buiten. Je faciliteert als secretaris de achttien lidkerken in de Raad in het onderlinge geloofsgesprek, en daarnaast ben je gesprekspartner van de overheid, bijvoorbeeld over vluchtelingen, klimaat, duurzaamheid en armoede. Een uitdaging? Jazeker! Het toegroeien naar institutionele eenwording is overigens niet het doel van de Raad. Pas hoorde ik een mooie vergelijking: de kerken staan rond een binnentuin, en die tuin is de Raad. Met andere woorden: we zijn een ontmoetingsplek, waar kerken leren van elkaars traditie en genieten van elkaars veelkleurigheid.

Dat merkte ik ook tijdens de doorlopende viering in Bethel, ter bescherming van het gezin Tamrazyan. Ik hoorde verhalen over vanzelfsprekende en laagdrempelige oecumene, over voorgangers uit alle gezindten van de christelijke kerken en daarbuiten en over hartstochtelijke steunbetuigingen van christenen en anderen uit de hele wereld. Ik was daarvan onder de indruk en ik was er ook van onder de indruk dat al die saamhorigheid mensen liet verzuchten dat dit toch 'kerk zijn nieuwe stijl' zou kunnen zijn, over geloofsgrenzen heen, betrokken op de samenleving. Ik maakte van dat kerkasiel in mijn nieuwe functie een staartje mee. Ik was op werkbezoek in Den Haag, zat 's ochtends op de publieke tribune van de Tweede Kamer, toen daar het debat over het kinderpardon werd gehouden tussen de nu weer eensgezinde regeringscoalitie en de Kamer. Daarna ging ik langs bij stichting Stek op de Parkstraat, die zich inzet voor mensen in de marge in de 'stad van recht en vrede', in al hun verscheidenheid. 's Middags werd de voortdurende viering na ruim 96 dagen afgesloten in de kapel van Bethel en mocht ik in het afsluitende uur een kleine liturgische bijdrage leveren. Ik vond de sfeer en betrokkenheid van alle mensen hartverwarmend en ik dacht: deze saamhorigheid wil ik mijn nieuwe functie ook belichamen. Want alleen zo kom je als kerken en gelovigen verder.

Persoonlijk vond ik wat in Bethel gebeurde een legitieme actie. De kerk moet omzien naar weduwe, wees en vreemdeling. Een pleisterplaats bieden aan mensen in nood behoort tot het profetische spreken van de kerk. Dat de niet aflattende inspanningen van zovelen en de taaie volharding van het gezin waar het om draaide ook nog uiteindelijk uitmondde in een klinkend resultaat, vervulde ook mij met grote blijdschap. De Raad van Kerken heeft het kerkasiel al snel na het begin ondersteund met een scherpe brief aan de staatssecretaris en daar was ik blij mee. Al in 1999 en in 2004 publiceerde de Raad over de mogelijkheden en onmogelijkheden van het kerkasiel. Eind 2019 verscheen een bezinningsbrochure met als titel 'Geloven zonder grenzen. Over de kerkelijke betrokkenheid bij vluchtelingen en asielzoekers.' Daarmee willen we de velen die zich met hart en ziel inzetten voor vluchtelingen en asielzoekers bemoedigen en motiveren om door te gaan. Bovendien willen we dit engagement een bijbels-theologische verankering bieden. Op 23 november werd de brochure in Amersfoort gepresenteerd, tijdens een landelijke werkdag van onze projectgroep Vluchtelingen. We zijn dus volop bezig met deze problematiek. Voor mij was dat 'staartje' Bethel een mooie start. Het is fijn dat ik hiervan getuige heb mogen zijn: het elan van 'Bethel' en het 'en toch' van het kinderpardon beschouw ik als welkome leeftocht voor mijn verbindingswerk in de Raad van Kerken.

Het gebed zonder end – 2306 uur en een kwartier

Willem van der Meiden

Ons woord ‘moment’ stamt af van de verkorte versie van het Latijnse woord *movimentum*, dat beweging betekent (vgl. het Engelse woord *movement*). Een chronologisch overzicht van het kerkasiel in buurt-en-kerkhuis Bethel is dan ook geen blik op een reeks momentopnamen maar de weergave van een beweging. De gebeurtenissen vonden niet in een rechte chronologische lijn plaats en niet alleen aan de Haagse Thomas Schwenckestraat, maar op verschillende plaatsen in Den Haag en de rest van het land. De beweging kende een centrum, het gezin Tamrazyan in Bethel, maar kende daaromheen ook honderden hoofdpersonen, zonder wie deze beweging niet gaande gehouden had kunnen worden.

Het gezin Tamrazyan en het kinderpardon

Een telefoontje op woensdag 24 oktober 2018 leidde tot koortsachtig overleg. Vanaf 27 september was in de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt van Katwijk kerkasiel verleend aan het gezin Tamrazyan: moeder, vader, drie kinderen, van Armeense afkomst, al bijna negen jaar woonachtig in Nederland en hier sterk geworteld. Het gezin kon daar niet langer blijven. Kon de Protestantse Kerk Den Haag het asiel overnemen?

Het gezin was om politieke redenen gevlucht uit Armenië. Hun aanvraag voor een verblijfsvergunning werd door de IND geweigerd. De rechter oordeelde daar twee keer anders over en vroeg de IND tot heroverweging over te gaan en kende, hangende die procedures, aan het gezin rechtmatig verblijf in Nederland toe. De IND tekende steeds, met maximale termijnen, beroep aan. Uiteindelijk ging de Raad van State mee in de zienswijze van de IND: het gezin mocht Nederland worden uitgezet. Inmiddels was het gezin echter meer dan vijf jaar in Nederland. Vanwege die lange termijn zou het gezin een beroep kunnen doen op de ‘Definitieve Regeling Langdurig Verblijvende Kinderen’, het zogenoemde kinderpardon. Op basis van die regeling kon de Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid vanuit een eigen discretionaire bevoegdheid een oordeel vellen over de aanvraag voor een verblijfsstatus. De kinderpardonregeling was sinds 2013 van kracht en in de loop van de jaren hadden de staatssecretarissen er in honderden gevallen gebruik van gemaakt. Criteria die in de regeling worden genoemd zijn onder

meer voortdurend verblijf in Nederland en meewerken aan vertrek. Dat laatste criterium – oorspronkelijk bedoeld om bijvoorbeeld het opgeven van een valse identiteit tegen te gaan – werd bij de vorming van het kabinet Rutte III in 2017 een belangrijk punt.

De vier mogelijke coalitiepartijen hadden sterk uiteenlopende standpunten rondom het vreemdelingenbeleid. De VVD wilde een strikt vreemdelingenbeleid, met een strenge wetgeving rond toelating en geen uitzonderingen via discretionaire bevoegdheid. Het CDA was ervan overtuigd dat wetgeving nooit de praktijk helemaal kan bevatten en wilde naast een strikte wetgeving een ruime toepassing van de discretionaire bevoegdheid in voorkomende individuele gevallen. D66 wilde een ruimhartige wetgeving en zo min mogelijk individuele uitzonderingen en de ChristenUnie wilde een ruime wetgeving en dito discretionaire bevoegdheid. Het compromis kwam erop neer dat men vasthield aan de kinderpardonregeling, maar dat deze zo kon worden uitgelegd dat ze *de facto* onuitvoerbaar werd. Dat werd gedaan door het zogenoemde meewerkcriterium strikt op te vatten. Wilde een gezin na afwijzing van de aanvraagprocedure een beroep doen op het kinderpardon, dan wilde het blijkbaar niet terugkeren naar zijn vaderland en werd het kinderpardon geweigerd. Werkte een gezin wel mee aan terugkeer, dan wilde het blijkbaar niet in Nederland blijven en werd een kinderpardon ook geweigerd. Met deze strikte interpretatie van het meewerkcriterium werd het aantal toekenningen van een kinderpardon zeer klein. Alleen in zeer uitzonderlijke omstandigheden (meestal op medische gronden) werd een verblijfsvergunning op grond van de regeling toegekend.

Van Katwijk naar Den Haag

Het gezin Tamrazyan verbleef in Katwijk al een maand in de kerk en vertrouwde op het respect van de overheid voor de kerk. Kerkasiel biedt immers bescherming aan de mensen die er gebruik van maken door het feit dat de overheid niet mag ingrijpen in een religieuze viering. De Dienst Terugkeer en Vertrek (DTV) van het Ministerie van Justitie en Veiligheid wees het gezin er echter op dat verblijf in een kerkgebouw op zichzelf niet voldoende was. Er zouden echt doorlopend kerkdiensten moeten worden gehouden om het gezin voor een inval van de DTV te behoeden. Regelmatige vespers of waken gedurende de dag zouden daarvoor niet voldoende zijn, aldus de dienst. Zelfs de leerplicht van de jongste zoon zou voor de dienst geen reden zijn om hem niet op te pakken, aldus werd aan de familie te verstaan gegeven. Voor de Nederlandse situatie was dat een novum. Sinds de jaren tachtig was immers al ruim vijftig keer kerkasiel verleend, waarbij het verblijf zelf in een kerkgebouw feitelijk al voldoende was om personen tijdelijk voor vreemdelingendetentie en uitzetting te bewaren. De vraag aan

de Protestantse Kerk Den Haag luidde: willen jullie aan dit gezin asiel verlenen in een van de kerken in Den Haag? Er zou binnen een dag uitsluitel moeten zijn, want bij een negatief antwoord zou er snel een alternatief gezocht moeten worden, aangezien de DTV een inval had aangekondigd.

Diezelfde woensdagavond 24 oktober kwamen de voorzitters van de Algemene Kerkenraad van de Protestantse Kerk Den Haag, van de Diaconie en van het bestuur van Stek samen met de waarnemend directeur van Stek, de uitvoeringsorganisatie van de Protestantse Kerk Den Haag, bij elkaar. Met een woordvoerder van de familie werd de situatie uitgebreid besproken en werd afgesproken dat men donderdagmiddag definitief tot een besluit zou komen. In de tussentijd werd het dossier van het gezin Tamrazyan uitgebreid bekeken en werden de moderamina van de Algemene Kerkenraad en Diaconie en het bestuur van Stek op de hoogte gesteld en om instemming gevraagd. Vanwege de tijdsdruk en de veiligheid van het gezin was het niet mogelijk om de consultatie breder te maken. De herfstvakantie maakte het bovendien niet eenvoudiger om alle betrokkenen ter vergadering bij elkaar te krijgen.

Uiteindelijk werd donderdagmiddag 25 oktober om 15.00 uur besloten het kerkasiel aan te gaan. Daarbij werden vier afwegingen gemaakt, die steeds terugkwamen in de latere verantwoording bij de Algemene Kerkenraad. Ook bij de steeds terugkerende afweging of en hoe het kerkasiel voortgezet moest worden bleken de vier overwegingen een goede leidraad voor de afweging. In onderstaande volgorde waren ze voor die afweging bepalend.

1) Is wat we doen en gaan doen veilig voor het gezin? Schaadt het hun fysieke en mentale gezondheid niet? Bij de beantwoording van deze vraag werd steeds het gezin zelf en zijn woordvoerder betrokken. Ze beseften wat het kerkasiel voor hen aan spanning en stress ging meebrengen en hun draagkracht daarvoor was leidend.

2) Waarom bieden we aan dit gezin onderdak en niet aan andere? Zijn we niet willekeurig bezig? Bij de beantwoording van deze vraag wilde men goed voor ogen houden dat een kerkasiel een uiterste middel is en dat er voor dit gezin geen andere mogelijkheden waren. Het kerkasiel werd mede legitiem geacht omdat in de zaak van dit gezin het lot van honderden andere gezinnen kon worden ingebracht.

3) Past het bij onze missie als plaatselijke kerk om dit te doen? In de jaren negentig en tweeduizend waren Haagse kerken betrokken geweest bij kerkasiel en aanverwante vormen (witte illegalen, tentenkamp Koekamp, Sacramentskerk). Men wist van de overwegingen die de Raad van Kerken al in 1999 in een landelijke brochure had neergelegd en het was bekend dat de Protestantse Kerk in Nederland al jaren pleit voor een ruimhartiger toepassing van het kinderpardon. De Protestantse Kerk Den Haag ervoer het kerkasiel als een speciale verantwoordelijkheid voor de kerk in de residentie, in de stad Den Haag die zichzelf 'Stad van vrede en recht' noemt.